

50 de ani de cercetare arheologică sistematică la „Jidova” (1962-2012)

VIZITA CONTELUI MARSIGLI LA CÂMPULUNG-„JIDOVA”.
DATARE, CONTEXT, SEMNIFICAȚII¹

DRAGOȘ MĂNDESCU*

„SIDOVA. Ad flumen Campo-longo dictum, peculiaris figurae fortalitium, utpote quadratium quidem & latera tria [a a a] è lateribus coctis & glareâ sunt extracta, quartum verò è terrâ [b]; sed quod idem ipsum intra ambitum suum parvum aliud fortalitium [c] figurae item quadratae & cujus duobus angulis [d d] duo item minora adhaerent, praeterea aggerem quadrilongam aream complectentem [e] includit; exterius antem fossa aliquantulum remotâ [f] tantùm non totum ambitur”².

Astfel descria Luigi Ferdinando de Marsigli (1658-1730) (Fig. 1), în cel de-al doilea volum al monumentalei sale opere, *Danubius Pannonico-Mysicus. Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus* (Haga, 1726), ruinele castrului de piatră de la „Jidova”, pe malul drept al Râului Târgului. O descriere succintă, dar destul de exactă, care nu lasă loc de îndoială asupra faptului că Marsigli chiar a vizitat castrul în teren și nu a preluat informația din auzite. Contele bolognez însoțea paragraful respectiv cu o schiță de amplasament, și aceasta îndeajuns de precisă pentru a proba veridicitatea documentării autorului la fața locului (Fig. 2). Era momentul de debut al vestigiilor romane de lângă Câmpulung în literatura arheologică europeană.

Tipărirea, în condiții de lux, în 1726, a ediției princeps a *Danubius*-ului a fost mult întârziată din momentul definitivării manuscrisului (circa 1700). Cauzele acestei stagnerii au fost multiple, printre cele mai importante numărându-se tribulațiile carierei

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ Materialul de față a fost prezentat de autor în cadrul Sesiunii de comunicări științifice *Istoria și cultura orașului Câmpulung și a zonei înconjurătoare*, Câmpulung, 29-30 septembrie 2011, organizată de Muzeul Municipal Câmpulung Muscel.

² Aloysio Ferdinando Com. Marsili, *Danubius Pannonico-Mysicus, Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus Et in sex Tomos digestus ab Aloysio Ferd. Com. Marsili Socio Regiarum Societatum Parisiensis, Londoniensis, Monspeliensis. Hagrae Comitum, Apud P. Gosse, R. Chr. Alberts, P. de Hondt; Amstelodami, Apud Herm. Uytwerf & Franç. Changuion, MDCCXXVI, Tomus Secundus, De antiquitatibus romanorum ad Ripas Danubii*, p. 69, fig. XXXIX („Sidova. Fort de un aspect extraordinar lângă râșorul Câmpulung. Este pătrat și trei dintre laturile sale [a, a, a] sunt construite din pietriș și cărămizi, iar a patra numai din pământ [b]. În această incintă se află un mic fort [c], de asemenea pătrat și în ale cărui colțuri [d, d] se găsesc alte două mai mici. În incinta cea mare, se mai vede de asemenea o construcție pătrată și alungită [e]. Această construcție are un șanț înconjurător, dar care nu o închide complet [f]” – trad. apud D. Tudor, *Olenia romană*, ed. 1, Uniunea Fundațiilor Culturale Regale – Secția Istorică, București, 1942, p. 229-230).

militare a autorului și, desigur, costurile considerabile necesitate de extrem de pretențioasă realizare editorială și tipografică³.

Cum Marsigli și-a bazat documentarea pentru elaborarea acestei opere de mare însemnătate pentru începuturile științei moderne tocmai pe observațiile directe și pe datele culese din teren în timpul campaniilor militare din zona Dunării în timpul războiului austro-turc dintre anii 1683-1699, se ridică, firesc, întrebarea: când a fost castrul „Jidova” vizitat de contele italian aflat în serviciul Habsburgilor? Când și în ce împrejurări s-a aflat acesta în fața ruinelor ce străjuiau drumul Câmpulungului? Pentru că este evident faptul că monumentul a fost descoperit de Marsigli în timpul unei călătorii pe acest drum spre sau dinspre Transilvania⁴.

Fig. 1. Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730). Pictură de A. Zanchi și A. Calza (detaliu). Museo Marsigli, Bologna.

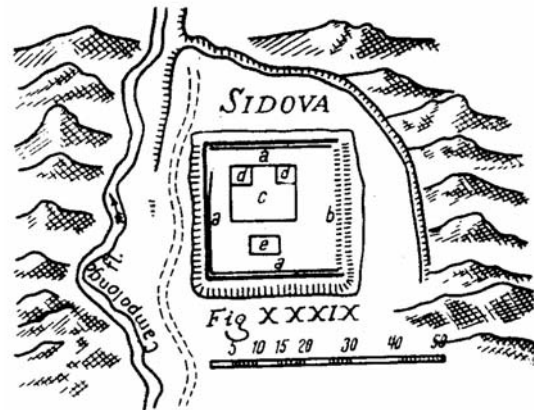

Fig. 2. Castrul de la Jidova reprezentat de Marsigli în Danubius Pannonico-Mysicus.

Este cunoscut faptul că pasiunea pentru vestigiile arheologice era manifestă în cazul lui Marsigli încă din 1688, când cerceta deja antichitățile romane de pe malul nordic al Dunării, o atenție deosebită arătând podului lui Traian de la Drobeta⁵. De altfel, Marsigli este considerat astăzi descoperitorul din punct de vedere științific al

³ John Stoye, *Marsigli's Europe, 1680-1730. The life and times of Luigi Ferdinando Marsigli, soldier and virtuoso*, Yale University Press, New Haven – London, 1994, p. 238-250; Deák Antal András, *Maps from Under the Shadow of the Crescent Moon*, Duna Múzeum, Esztergom, 2006, p. 20-21; Kisari Balla György, *Marsigli tábornok terkepei / La mappe del generale Marsigli*, Kanizsai Nyomda Kft., Budapest, 2005, p. 99-102, 137-142.

⁴ D. Adameșteanu, *Il primo archeologo della Romania, L. F. Marsigli*, în „Roma”, 21, 1942, Fasc. Dicembre, estratto, p. 9.

⁵ *Călători străini despre Țările Române*, VIII, redactor responsabil Maria Holban, Editura Academiei, București, 1983 (mai departe: *Călători străini...*), p. 50; J. Stoye, *op. cit.*, p. 80.

acestui monument arheologic⁶. Cercetările sale iau amploare, motivate de ideea constituirii unei opere unitare, după iarna (sfârșitul anului 1689-începutul anului 1690) petrecută în insula Greben (probabil insula Poreci din dreptul Sviniței, la circa 1,5 km în aval de cataracta Greben) din mijlocul Dunării⁷. Volumul de muncă era impresionant, ajungând să folosească chiar și 100 de oameni pentru explorările ruinelor romane⁸.

Trebuie spus că studiile de natură arheologică ale lui Marsigli aveau și un deloc de neglijat caracter militar și genistic, așadar putem afirma că la originea lor nu a stat numai decât și exclusiv pasiunea autorului pentru antichitățile romane. La urma urmei, ruinele puteau fi oricând utilizate drept surse de piatră, de materie primă pentru drumuri și pentru noi fortificații în folosul armatei imperiale habsburgice. Toată această căutare pe ambele maluri ale Dunării a ruinelor antice, a turnurilor ruinate, a colțurilor de ziduri, a urmelor de drumuri și a resturilor de poduri pe care Marsigli o desfășoară cu atâta zel și acribie, nu poate fi considerată cu totul dezinteresată și disociată de necesitățile militare strategice ale epocii⁹. Un drum bine executat și rezistent, chiar dacă antic, putea fi exploatat, la nevoie, la fel de bine și în mișcările de trupe ale armatei habsburgice în zonele de frontieră¹⁰.

Cercetătorii care s-au ocupat de plasarea în timp a momentului vizitării ruinelor „Jidovei” de către Marsigli au propus date cuprinse într-un interval relativ scurt, de doi-trei ani: 1689¹¹, 1691¹², 1690-1692¹³.

Desigur, armata austriacă este foarte prezentă în anii 1688-1690 în Muntenia și Transilvania sud-estică (Țara Bârsei), evenimentele succedându-se cu o repeziciune amețitoare: trupele generalului Donat Johann Heissler von Heitersheim ocupau Bucureștiul la finalul anului 1689, pentru ca în ianuarie 1690 să se retragă spre munți. În vara aceluiași an, la Zărnești, însuși generalul imperial avea să cadă prizonier, înfrânt, în mâinile curuților lui Thököly Imre, toamna raporturile de forță schimbându-se din nou, prin contraofensiva markgrafului Ludwig Wilhelm de Baden în Transilvania¹⁴.

În acest context general, în decursul a nici doi ani de zile, din toamna lui 1688 până în vara lui 1691, Câmpulungul avea să sufere nu mai puțin de trei ocupații succesive austrice: în septembrie 1688 orașul a fost ocupat de trupele generalului

⁶ Carlotta Franceschelli și Stefano Marbini, *Luigi Ferdinando Marsili (1658-1730): a pioneer in geomorphological and archaeological surveying*, în vol. *The origins of geology in Italy*, Eds. Gian Battista Vai, W. Glen, E. Caldwell, The Geological Society of America – Special Paper 411, Boulder – Colorado, 2006, p. 135.

⁷ *Călători străini...*, p. 51; J. Stoye, *op. cit.*, p. 83-86.

⁸ *Călători străini...*, p. 50; C. Franceschelli și S. Marbini, *op. cit.*, p. 131.

⁹ J. Stoye, *op. cit.*, p. 82.

¹⁰ C. Franceschelli și S. Marbini, *op. cit.*, p. 136-137.

¹¹ Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, Uniunea Fundațiilor Culturale Regale – Seria Istorică, București, 1942, p. 15; Costin Croitoru, *Fortificații liniare romane în stânga Dunării de Jos (secolele I-IV p.Chr.)*, I, Editura Istros, Galați, 2004, p. 23.

¹² Constantin C. Petolescu și Teodor Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș). Cercetările din anii 1978-1989*, în „Argesis”, VII, 1995, p. 18; Dragoș Măndescu, *De la „Jidova” la „Jidava” și înapoi sau despre avatarurile unui microtoponim arheologic*, în „Argesis”, XVII, 2008, p. 55.

¹³ D. Adameștanu, *op. cit.*, p. 2-3.

¹⁴ Paul Cernovodeanu, *Epoca lui Constantin Brâncoveanu*, în *Istoria românilor*, V, coord. V. Căndea, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 259-260.

Federigo Veterani, în decembrie același an de armata generalului Donat Johann Heissler von Heitersheim, armată care va reveni în oraș în primăvara lui 1689, pentru ca un an mai târziu, în primăvara lui 1691, imperialii să-l ocupe pentru a patra oară¹⁵.

Analizând fiecare an în parte, putem puncta un prim episod mai consistent al prezenței lui Marsigli în spațiul românesc sud-carpatic încă din lunile noiembrie-decembrie 1688, la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu, într-o misiune coordonată de Ludwig de Baden. Acest itinerar de la finalul anului 1688 a fost unul oltenesc (Porțile de Fier – Cerneți – Brâncoveni – Mănăstirea Bistrița), fără a trece mai departe spre est, în Muntenia¹⁶.

Anul 1689 îi va prilejui lui Marsigli prezența în două rânduri în zona Câmpulungului și implicit a castrului de la „Jidova”. Primăvara, contele s-a aflat în suita markgrafului Ludwig de Baden, străbătând Țara Românească de la Dunăre la Carpați, drumul lor spre Transilvania trecând prin Câmpulung și apoi prin pasul Rucăr-Bran. La Rucăr s-au întâlnit cu generalul Heissler, trupele acestuia procedând apoi la o nouă ocupare a Câmpulungului¹⁷. În toamna aceluiași an¹⁸, Marsigli va relua același drum, dar în sens invers, dinspre Transilvania, prin Câmpulung, spre Dunăre, iarna petrecând-o pe insula Greben (Poreci).

În toamna lui 1690, Marsigli se află la Brașov și în Țara Bârsei, întărind granița cu Țara Românească¹⁹, dar și în Banat și Oltenia²⁰; nu avem însă indicii că misiunile sale l-ar fi purtat și prin Muntenia.

În anul 1691, Marsigli străbate în patru rânduri Țara Românească, îndeplinind misiuni diplomatice și de spionaj în Imperiul Otoman, cu staționări și la București, la curtea lui Constantin Brâncoveanu²¹, unde schimbă impresii și informații atât cu domnul țării cât și cu stolnicul Constantin Cantacuzino. Bunele relații și corespondența susținută dintre Marsigli și acesta din urmă²² s-au întemeiat, cu siguranță, și pe faptul că ambii erau absolvenți ai Universității din Padova²³. Însă Marsigli nu și-a limitat corespondența științifică relativă la Țara Românească numai la stolnicul Cantacuzino, existând indicii pertinente conform cărora a întreținut contacte și legături și cu alți intelectuali români ai vremii²⁴. Acestor consultări și schimburi reciproce de informații li se datorează foarte probabil și elementele comune de natură arheologică întâlnite pe

¹⁵ Claudiu Neagoe *Ocupațiile austriece și maghiare la Câmpulung între 1688-1691*, în „Argesis”, IX, 2000, p. 248-251.

¹⁶ *Călători străini...*, p. 51-52; J. Stoye, *op. cit.*, p. 81, 97.

¹⁷ C. Neagoe, *op. cit.*, p. 249.

¹⁸ J. Stoye, *op. cit.*, p. 81.

¹⁹ *Ibidem*, p. 96-97.

²⁰ *Călători străini...*, p. 53-54.

²¹ Alexandru Marcu, *Date ce ne privesc în autobiografia contelui Marsili*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, coord. C. Marinescu, Cluj, 1931, p. 250, 252; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 261.

²² Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, C. Sfetea, București, 1916, p. 187-194; Bene Sándor, *Acta Pacis – Peace with the Muslims (Luigi Ferdinando Marsigli's plan for the publication of documents of the Karlowitz peace treaty)*, în „Camoena Hungaricae”, III, 2006, p. 132-133.

²³ J. Stoye, *op. cit.*, p. 113.

²⁴ Raffaella Padalino, *I manuscrito rumeno Marsigli 61: questioni grafiche e paternità dell testo*, în „Quaderni della casa Romena di Venezia”, II, 2002, p. 120-135.

hărțile lui Marsigli și Cantacuzino: drumul roman de pe linia Oltului corespunzător limesului alutan, podul lui Constantin de la Celei, ori cel al lui Traian de la Drobeta²⁵.

Deși prezent de patru ori în Țara Românească în 1691, străbătând-o de la un capăt la celălalt, de la Carpați la Dunăre și înapoi, Marsigli nu a avut cum să întâlnească în itinerarul său castrul „Jidova”, rămas mult în afara traseului contelui. În prima călătorie din 1691, de la Viena la Istanbul și înapoi, a ales ruta Sibiu – Turnu Roșu²⁶, la fel ca și în cel de-al doilea periplu, Sibiu – Adrianopol și retur. De altfel, drumul dintre Transilvania și Țara Românească prin pasul Turnu Roșu îi era familiar lui Marsigli, în 1691 preferând să nu se abată de la el, cum explicit mărturisește: „pe același drum pe care-l urmasem la venire”, „pe același drum pe care l-am pomenit de mai multe ori”, „apoi mi-am urmat drumul prin Transilvania, pe la Sibiu”²⁷.

Așadar, la o analiză atentă a datelor de care dispunem și pe care trebuie să le considerăm de primă mână, întrucât mărturisirile îi aparțin chiar lui Marsigli, 1691 nu mai poate fi considerat anul în care castrul a fost vizitat și cercetat îndeaproape de acesta. Din datele expuse reiese că cel mai convenabil an pentru acest eveniment rămâne deocamdată 1689, primăvara sau toamna.

„Fruet al războiului”, explorarea ruinelor Jidovei de către Marsigli în contextul ocupației Câmpulungului de către armatele habsburgice are o semnificație deosebită, consecința ei fiind lansarea în literatura arheologică europeană, încă de acum aproape trei secole, a celui mai important castru de pe limesul transalutan.

THE VISIT OF THE COUNT MARSIGLI TO CÂMPULUNG-„JIDOVA”. DATING, CONTEXT, SIGNIFICANCES

Abstract

The first archaeological pieces of information about the Stone Roman Camp from Câmpulung-„Jidova” were published by count Luigi Ferdinando de Marsigli (Fig. 1) in 1726, in the second volume of his impressive work *Danubius Pannonico-Mysicus* (Fig. 2). The documentation and the gathering of information in the field are much older. The present paper clarifies some problems in this regard. The author concludes that Marsigli visited the Roman ruins from „Jidova” in 1689, when Câmpulung was occupied by the army of the Habsburg Empire, during the Austrian-Turkish war from 1683-1699.

²⁵ Ana Toșa Turdeanu, *Opera cartografică a lui Marsigli și importanța ei pentru țara noastră*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, XIII, 1974, p. 226-227; R. Ortíz, *op. cit.*, p. 194-196.

²⁶ *Călători străini...*, p. 56.

²⁷ *Ibidem*, p. 59-60.